

Wpłynęło dnia 15.12.2021

L.dz. 23/2021

Podpis Szaucha

dr hab. Iwona Jażewicz, prof. AP
Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Turystyki
Akademii Pomorskiej w Słupsku

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgra Artura Malczewskiego
pt. „Specyfika rozprzestrzenienia narkomanii w postkomunistycznych krajach
będących członkami Unii Europejskiej” wykonanej w Instytucie Geografii Społeczno-
Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu
Gdańskiego pod kierunkiem dr hab. Tomasza Michalskiego, prof. UG
i promotorki pomocniczej dr Natalii Sypion-Dutkowskiej**

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska Pana mgra Artura Malczewskiego wpisuje się w tematykę zjawisk społecznie negatywnych, które w systemach totalitarnych należały do zachowań niepożądanych z punktu widzenia polityki państwa, były wręcz ukrywane przez władze. Dopiero pluralizm informacyjny, który ujawnił się w okresie zmian systemowych w krajach postkomunistycznych, a następnie wejście ich w struktury Unii Europejskiej umożliwiło zaprezentowanie skrywanej skali zjawiska narkomanii.

Przedłożona do recenzji praca mieści się w ramach geografii medycznej. Ten nurt badań geograficznych ma znaczący dorobek w literaturze światowej podczas gdy w Polsce zainteresowanie tymi badaniami wśród geografów rozpoczęło się w połowie lat pięćdziesiątych ubiegłego wieku. Należy podkreślić iż w pracy pojawia się silny aspekt kryminogeny, co pozostaje przedmiotem zainteresowań geografii przestępczości. Moim zdaniem praca jest spojrzeniem na patologie społeczne w ujęciu geograficznym, a więc w szerokim stopniu uwzględniającym ujęcie przestrzenne. W mojej ocenie narastające zjawiska społeczne jak między innymi narkomania wpisują się w aktualną i coraz częściej podejmowaną problematykę przez badaczy różnych dyscyplin naukowych. Uważam, że podjęcie przez Autora badań w tym zakresie jest ważnym przedsięwzięciem wzbogacającym wiedzę w ramach geografii medycyny utożsamianej często jako nurt badań w geografii społecznej.

Założenia i cele badawcze

Podstawowym celem swojej pracy uczynił Autor (str. 10) budowę modelu opisowego różnicowania przestrzennego narkomanii w postkomunistycznych krajach będących członkami Unii Europejskiej. Do realizacji postawionego celu sformułowano 3 cele

poznawcze tj. 1) Jakie są prawidłowości w przestrzennym zróżnicowaniu problemu narkotyków; 2) Jakie są prawidłowości w przestrzennym zróżnicowaniu problemów zdrowotnych związanych z narkotykami; 3) Jakie są prawidłowości w przestrzennym zróżnicowaniu problemu tzw. nowych substancji psychoaktywnych („dopalacze”) oraz 3 cele metodyczne 1) Jaka jest dostępność i jakość danych charakteryzujących sytuację narkotykową na analizowanym obszarze; 2) Na ile jest wiarygodne porównywanie danych pochodzących ze sprawozdawczości pomiędzy poszczególnymi krajami.

W mojej ocenie cele rozprawy są logiczne, prawidłowo sformułowane oraz dają dobrą podstawę do prowadzenia dalszych rozważań. Nie dostrzegła natomiast przedstawienia i uzasadnienia *expresis verbis* celu aplikacyjnego pracy, co jak rozumiem w pewnym stopniu można wytłumaczyć charakterem zatrudnienia Pana mgra A. Malczewskiego.

We wstępie pracy Doktorant zaproponował również trzy hipotezy badawcze:

1. Ogólnie zróżnicowanie zagrożenia/rozprzestrzenia narkomanii i narkotyków na analizowanym obszarze jest niewielkie;
2. Sytuacja społeczno-ekonomiczna państw nie jest grupą czynników różnicujących skalę i rodzaj problemu narkotyków i narkomanii;
3. Problem nowych substancji psychoaktywnych dotyczy przede wszystkim krajów charakteryzujących się represyjną polityką narkotykową.

W mojej opinii hipotezy badawcze są prawidłowo sformułowane, zawierają zarówno zmienną wyjaśnianą jak i zmienną wyjaśniającą, a dodatkowo zostały one w sposób wyczerpujący zweryfikowane. Ich weryfikacji dokonywano w rozdziałach empirycznych w oparciu o dane liczbowe dotyczące rynków narkotykowych, używania narkotyków i nowych substancji psychoaktywnych, jak również problemów związanych z ich używaniem.

Pochwalam natomiast Autora za wyraźne określenie z jakich nadrzędnych koncepcji badawczych formułuje problemy badawcze i w jakiej orientacji filozoficznej sytuuje pracę. Wybór koncepcji Franka O. Mora oraz teorii Immanuela Wallersteina w kontekście fundamentów teoretycznych pracy oceniam jako bardzo dobry, bowiem spojrzenie na problem narkomanii w ujęciu chorologicznym jest wysokim atutem recenzowanej rozprawy. Natomiast wybór modelu empirycznego jako modelu metodologicznego w orientacji scjentystycznej na potrzeby recenzowanej rozprawy uważam za prawidłowy, bowiem daje on możliwość poznawania realnego świata poprzez doświadczenie.

Dyskusyjny w mojej ocenie pozostaje dobór zakresu czasowego pracy, bowiem analiza przestrzennego zróżnicowania podejmowanych w pracy problemów dotyczy jedynie 2016 r., ale przyjmuję wyjaśnienie Doktoranta, że ułomność statystyk, ale również dotarcie do

nich oraz ich udostępnienie jest ogromnym wyzwaniem dla badaczy naukowych. Cenię zaś propozycję Autora wyjścia z impasu w tym zakresie.

Terenem badań jest 11 państw (Bułgaria, Chorwacja, Czechy, Estonia, Litwa, Łotwa, Polska, Słowacja, Słowenia, Węgry, Rumunia), które Autor określa jako kraje postkomunistyczne, będące członkami Unii Europejskiej. Taki wybór obszaru do badań uważam za interesujący, przeszłość polityczna krajów, słabe zainteresowanie, a wręcz ukrywanie niepożądanego społecznie zjawiska nie dawały pełnego obrazu rzeczywistości. Dopiero akcesja wyżej wymienionych państwa do Unii Europejskiej stworzyła możliwości zbadania w miarę wiarygodny sposób skali zjawiska, zróżnicowanych pod względem społeczno-ekonomicznym krajów. W mojej ocenie to właśnie różnorodność daje szansę na prowadzenie inspirujących analiz.

Reasumując, należy stwierdzić, że zaprezentowana w rozdziale wstępnym procedura badawcza jest poprawna i daje wszelkie podstawy do realizacji podjętego tematu badawczego.

Układ pracy i zawartość merytoryczna

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska zawiera streszczenie w języku polskim i języku angielskim, 209 stron tekstu łącznie ze spisem literatury i źródeł. W pracy zamieszczono łącznie 35 rycin, przy czym Autor stosuje rozwiązanie numeracja rycin nawiązuje do poszczególnych rozdziałów. Podobne rozwiązanie stosuje w odniesieniu do numeracji tabel (łącznie 8 tabel). Do tekstu rozprawy dołączono również 1 załącznik zawierający wzór wywiadu i ankiety z ekspertami.

Tekst pracy uzupełnia nienumerowany obszerny spis literatury i źródeł, ujęty na 23 stronach i obejmuje 128 pozycji literatury, w tym 67 w językach obcych, głównie w j. angielskim. Należy podkreślić, iż Autor wykazał się dużym odczytaniem w literaturze, zwłaszcza literaturze zagranicznej, ponadto we właściwy sposób powołuje się w odpowiednich fragmentach rozprawy na większość prac. Zastanawiam się jednak czy łączenie spisu literatury i źródeł jest dobrym rozwiązaniem.

Praca składa się z sześciu logicznie ułożonych rozdziałów merytorycznych oraz rozdziału wstępnego i podsumowującego.

W rozdziale wstępnym zaprezentowano cele pracy, hipotezy i zakres opracowania, teorie i wyjaśnienie podstawowych pojęć oraz źródła danych i metody analizy. Wysoko oceniam zamysł wprowadzenia podrozdziału terminologicznego (1.2.) wraz z objaśnieniem specjalistycznych skrótów. Jednoznacznie podzielam zdanie Autora (str.16), że problematyka

poruszana w pracy może być trudna w odbiorze dla potencjalnego czytelnika. Dodam, że szeroki zestaw terminów i skrótów zajmuje 12 stron w rozprawie, ale usprawiedliwiam w pełni taką decyzję Doktoranta, bowiem w świetle późniejszych analiz empirycznych okazał się niezwykle przydatny. Pewien jednak niedosyt w mojej ocenie budzi skromny przegląd literatury wykorzystanej do napisania rozprawy.

W rozdziale drugim Doktorant analizuje poszczególne kraje przyjęte do badań w kontekście zróżnicowania ich sytuacji społeczno-ekonomicznej. Moim zdaniem jest to bardzo przydatny rozdział, który umożliwia wyjaśnienie i zrozumienie skomplikowanych przemian jakie przechodziły społeczeństwa tych państw. Do opisu sytuacji społeczno-ekonomicznej Pan mgr Artur Malczewski przyjmuje wskaźniki o charakterze syntetycznym i wskazuje tylko te które w Jego opinii mają wpływ na charakter i skalę zjawiska narkomanii tj. Indeks Wolności Prasy (World Press Freedom Index), Indeks Percepcji Korupcji (Corruption Perceptitons Index), Indeks Percepcji Dobrobytu (Legatum Prosperity Index), Indeks Rozwoju Społecznego (Social Progress Index), mediana wieku ludności i odsetek ludności w wieku 15-39 lat Doceniam Autora za umiejętność adekwatnego i oryginalnego doboru wskaźników do prezentacji zróżnicowania sytuacji społeczno-ekonomicznej, bo jak sam Pan mgr Artur Malczewski pisze charakterystyka zróżnicowania krajów pod względem społeczno-ekonomicznym mogła stanowić przedmiot oddzielnej rozprawy (str.45).Zastanawia mnie jednak konfiguracja omawianego rozdziału, w którym nie uwzględniono podziału na podrozdziały.

Pochwalam natomiast Autora za wyjątkowy i oryginalny podział treści w rozdziałach numerowanych od 3 do 7 o charakterze empiryczno-poznawczym. Rozdziały poświęcone są kolejno: 3) Przestrzennemu zróżnicowaniu używania narkotyków; 4) Przestrzennemu zróżnicowaniu skali problemów związanych z używaniem narkotyków; 5) Przestrzennemu zróżnicowaniu rynków narkotykowych i przestępczości narkotykowej; 6) Przestrzennemu zróżnicowaniu problemu nowych substancji psychoaktywnych oraz 7) Prawu narkotykowemu i nowym substancjom psychoaktywnym.Ujmują one konsekwentnie opis problemu w poszczególnych krajach, ocenę syntetyczną problemu z wykorzystaniem zmiennych odpowiednio dobranych i jak należy rozumieć możliwych do pozyskania. Pragnę w tym miejscu podkreślić jednoznacznie po raz kolejny, że ułomność statystyki naznaczona jest stygmatami m.in. braku kompletności, porównywalności czy w efekcie wiarygodności. Nie przypominam sobie w ostatnich latach w Polsce pracy geograficznej opartej na tak dobranej bazie materiałowej. W mojej ocenie dobór zmiennych w recenzowanej rozprawie jest właściwy i daje możliwość uzyskania prawidłowych wyników badań, choć wśród badaczy

różnych dyscyplin naukowych może oczywiście wzbudzać polemikę. Za duży walor pracy uznaję ostatnie podrozdziały zatytułowane „Podsumowanie”, w których Pan mgr Artur Malczewski w oparciu o dane liczbowe dotyczące rynków narkotykowych, używania narkotyków i nowych substancji psychoaktywnych, jak również problemów związanych z ich używaniem dokonuje każdorazowo weryfikacji postawionych we wstępie hipotez badawczych. Dodam tylko, że to właściwie postawione i zweryfikowane hipotezy badawcze wnoszą wkład w rozwój wiedzy.

Recenzowaną pracę zamyka dobrze skonstruowane podsumowanie, w którym Doktorant odnosi się do realizacji postawionych celów, hipotez badawczych oraz wgłębia się w istotę koncepcyjną pracy. W mojej ocenie zarówno cele poznawcze jak również cele metodyczne zostały właściwie zrealizowane. Realizacja celu pierwszego dotyczącego przestrzennego zróżnicowania problemu używania narkotyków, rynków narkotykowych i przestępczości narkotykowej znajduje odzwierciedlenie w rozdziałach 3-5, cel drugi dotyczący przestrzennego zróżnicowania skali problemów związanych z używaniem narkotyków zrealizowany został w rozdziale 4 i ostatni cel poznawczy dotyczący zróżnicowania problemu ”dopalaczy” zrealizowano w rozdziale 6 i częściowo w rozdziale 7. Następnie Autor odnosi się do postawionych hipotez, kolejno je weryfikuje i wnikliwie analizuje. Pochwalam natomiast Autora za szczegółowe odniesienie analiz empirycznych do sfery założeń koncepcyjnych.

W mojej ocenie recenzowana rozprawa jest prawidłowa w warstwie merytorycznej, zaś układ pracy jest poprawny w sensie logiki prezentowanych zagadnień.

Źródła informacji i metody badań

Oryginalność podjętego tematu badawczego wymagała zastosowania przede wszystkim metod badawczych właściwych dla nauk społecznych, które również z powodzeniem na gruncie geograficznym pomagają weryfikować i uzupełniać naszą wiedzę. Autor zasadniczo stosuje metody reaktywne i niereaktywne, z dominacją jednak metod niereaktywnych, głównie analizuje statystyki i dokumenty. Ze względu na niewielką liczbę obiektów (11 krajów) oraz niekompletność części danych stosuje niezbyt wyszukane metody statystyczne. Wykorzystuje jednocechową metodę rozstępu krytycznego, współczynnik zmienności, metodę bonitacyjną i rangową, a także współczynnik korelacji liniowej Pearsona czy współczynnik korelacji rang Spearmana. W przypadku danych statystycznych opiera się na analizie danych zastanych, uzupełniając je wykorzystaniem metod wywiadów pogłębianych. Pochwalam Autora za weryfikację danych z wykorzystaniem publikacji naukowych i

eksperckich. Rozumiem jakie trudności sprawia uzyskanie niepublikowanych materiałów pochodzących ze spisów i rejestrów różnych instytucji, w tym m.in. policji, służby celnej i innych służb mundurowych prowadzących aktywne działania w ramach zwalczania przestępczości. Dotarcie bowiem do tych materiałów, które często są nieporównywalne, rozproszone i nieuporządkowane, a dodatkowo chronione przepisami prawa wymaga dużego zaangażowania i poświęconego czasu. Jestem pełna uznania za wyczerpujący (zamieszczony na stronach 28-44) opis: źródeł, ich jakości, metod pozyskiwania, dostępności w nawiązaniu do celów metodycznych rozprawy. Taki sposób podejścia w mojej ocenie pozwolił na pełne zrozumienie szczegółów analitycznych. Za istotne dla pracy uważam materiały uzyskane w wyniku wywiadów z ekspertami (11 wywiadów z 12 ekspertami z 9 krajów) oraz informacji uzyskanych na podstawie przeprowadzonej ankiety dotyczącej prawa narkotykowego oraz problemu nowych substancji psychoaktywnych (11 wywiadów z pracownikami Reitox Focal Point lub ekspertami, 17 ankiet z pracownikami Reitox Focal Point oraz innymi ekspertami krajowymi).

W mojej ocenie wykorzystane metody badawcze zostały dobrane prawidłowo. Z kolei zgromadzony materiał źródłowy jest wiarygodny naukowo, ma wystarczające podstawy do realizacji oraz weryfikacji przyjętych założeń i celów badawczych.

Formalna strona pracy

W mojej ocenie na podkreślenie zasługuje fakt, że praca została napisana dobrym językiem, co przy tak specyficznej terminologii stosowanej w rozprawie sprawia, że jest ona łatwa w odbiorze. Bardzo rzadko zdarzały się usterki stylistyczne, gramatyczne i interpunkcyjne, choć pewne drobne potknięcia znajdują się na str. 16 (hermetyczna terminologie). Z kolei w podrozdziale 1.2. Teorie i wyjaśnienie podstawowych pojęć Autor pisze Dlatego też zdecydowano o umieszczeniu bardzo rozbudowanego rozdziału, a odnosi się do podrozdziału. Mocną stroną pracy jest jej staranne przygotowanie pod względem dokumentacyjnym. Zamieszczone w rozprawie liczne mapy i tabele w mojej opinii są czytelne, zrozumiałe i estetyczne, dobrze eksponują zebrany materiał empiryczny. Zastanawia mnie jedynie opis wykorzystanych źródeł w ryc. 2.1. (str. 47), ryc. 2.2. (str. 48) i ryc. 2.3. (str. 49). Stwierdzam, że strona formalna recenzowanej pracy jest prawidłowa i pochwalam Autora za jej staranne przygotowanie.

Konkluzja

Podsumowując powyższe uwagi recenzyjne uważam, że rozprawa doktorska Pana mgra Artura Malczewskiego pt. „Specyfika rozprzestrzenienia narkomanii w postkomunistycznych krajach będących członkami Unii Europejskiej” jest oryginalnym i wartościowym opracowaniem w zakresie podjętej problematyki badawczej. Zostało ono oparte o solidne ramy koncepcyjne i metodyczne. Natomiast zgromadzony obszerny i różnorodny materiał źródłowy Autor poddał właściwej analizie, a rzetelnie opracowane wyniki badań wykorzystał do realizacji postawionego celu rozprawy. Wykazał się ponadto poprawnym wyborem metod badawczych oraz potwierdził umiejętność do samodzielnego prowadzenia badań naukowych.

Stwierdzam, że przedłożona do recenzji rozprawa Pana mgra Artura Malczewskiego w myśl Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. Nr 65 z 16.04.2003 r. z późniejszymi zmianami), w pełni odpowiada wymogom stawianym pracom doktorskim, w związku z tym stawiam wniosek o przyjęcie pracy i dopuszczenie jej Autora do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

dr hab. Iwona Jażewicz, prof. AP

Słupsk, dnia 9 grudnia 2021 r.